

1. Basisstructuur

1.1 Gegeven / gevraagde: oplossing

Een basissystechnie. Een tegenstellingspaar - 'systechnie' - beheerst steeds het vatten van een probleem. Zulks door het gegeven en het gevraagde juist te vatten. Daarop volgt het redenerend uitwerken van de oplossing. Een 'systechnie' (Grieks: su.stoichia) of tegenstellingspaar als basis dringt zich op, nl. vatten wat "zich toont" (het gegeven (GG) en het gevraagde (GV)) en redenerend 'aantonen' wat de oplossing (OPL) is. In symboolverkorte vorm: "GG ^ GV - OPL". Hierbij staat het conjunctieteken '^' voor 'en'.

In dit verband kan eveneens het begrip 'algoritme' worden vermeld. Een 'algoritme' is een diachronische configuratie (een stel na elkander in te vullen plaatsen) met een welomschreven doel. In dit geval: een onberispelijke redenering uitvoeren. Een model. In een klasje. Op het bord plaatst de leerkracht: " $2 + 2 = .$ ". Herschreven: "GG: $2 + 2$. GV: $.$ ". Het puntje op het bord betekent de te vinden OPL. De algemene regel die verondersteld gekend is, is "een deelsom en een deelsom maken samen een totaalsom uit". Dat inzicht is minstens onbewust aanwezig in de geest van een schoolkind.

Antieke wiskunde. Antieke wiskundigen leerden problemen oplossen. De huidige vraagstukkenwiskunde doet dit nog. Een paar modellen.

- GG. Jantje geeft aan Piet 36 knikkers. Hij houdt er $\frac{3}{5}$ over. GV. Hoeveel had hij er aanvankelijk? En nu een oplossing. Alle knikkers is $\frac{5}{5}$. $\frac{5}{5}$ min $\frac{3}{5}$ is $\frac{2}{5}$. Nu is $\frac{2}{5} = 36$, dus is $\frac{1}{5}$ gelijk aan $36/2 = 18$. Dan is $\frac{5}{5} = 5 \times 18 = 90$.

- GG. Jantje heeft 90 knikkers. Hij geeft er $\frac{2}{5}$ aan Piet. GV. Hoeveel heeft hij er over? En nu een OPL. Alle knikkers is $\frac{5}{5}$. $\frac{5}{5}$ min $\frac{2}{5}$ is $\frac{3}{5}$. $\frac{1}{5}$ is $90/5 = 18$. $\frac{3}{5}$ is dus 3×18 . Jantje heeft er $3 \times 18 = 54$ over.

Men ziet dat de regel van drie hierbij mede gegeven is. Deze redeneert van alle (hier: $\frac{5}{5}$) over juist één (hier: $\frac{1}{5}$) naar sommige (hier b.v. $\frac{2}{5}$ of $\frac{3}{5}$). Dat driedelige deelbegrippensysteem is een algemeen inzicht (regel) waarvan het schoolkind de toepassingen uitvoert o.g.v. zijn onbewust inzicht terzake.

Antieke retoriek. Bibl. st.: R. Barthes, *L' Aventure sémiologique*, Paris, 1985, 85 / 165 (*L'ancienne rhétorique*). 'Retoriek' (Grieks: technè rhètorikè; Latijn: ars oratoria) leerde verstandhouding scheppen zo dat een boodschap aannemelijk overkwam. Noem het 'overredingskunde' of 'welsprekendheidsleer'. Welnu, retoren pasten het hierboven uiteengezette algoritme toe. Om van een gegeven en gevraagde tot een oplossing te komen kenden zij direct en indirecte bewijzen.

- 1. Directe bewijzen. Grieks: pisteis a.technoi, wat staat voor bewijzen die geen redenering vereisen. Men kan hierin twee soorten onderscheiden:

- a. al in de geest van het publiek aanwezige overtuigingen (zo: axioma's; mentaliteit)
- b. wat de spreker ter plaatse kan tonen (een gekende wetgeving; een getuige die optreedt).

Het zijn beide bewijzen zonder 'technè', vaardigheid (hier inzake redeneren). Zij behoren tot het domein der 'fenomenologie' die uitgaat van de directe en intuïtieve ervaring der verschijnselen en dus weergeeft wat onmiddellijk GG is (zie verder).

- 2. Indirecte bewijzen. Grieks: pisteis en.technoi wat staat voor bewijzen die wel een redenering bevatten. Vertrekkend van wat de spreker en het publiek, of van wat de spreker voorlopig alleen kent, moet hij nu 'argumenteren' (redeneren). Men lette erop: ook deze bewijzen beginnen met het GG en het GV maar zij behoren tot het domein der 'logica'.

Slotsom. Of het nu schoolkinderen zijn of de mensen in de Atheense 'agora' (volksvergadering), de betrokkenen beschikken veelal enkel over het bij alle mensen "gemene verstand". Toch blijkt, na wat zo even uiteengezet werd, dat de denkverrichtingen en wat zij veronderstellen inzake onbewuste axioma's en zekerheden niet zo eenvoudig uitvallen. Wat aantoonde dat men de logica van het gemene verstand niet mag verwarren met logica van het simplistisch verstand. Wat op tijd wel eens gebeurt!

1. 2 Vier types van probleemoplossing.

Bibl. st. : Ch. S. Peirce, *Pragmatisme et pragmatisme*, I, Paris, 2002, 215/235.- Peirce (1839/1914) was Amerikaans wetenschapper, filosoof, wiskundige en stichter van het zgn. pragmatisme (zie verder). In *The Fixation of Belief*, in : *Popular Science Monthly* 12 (1877), schetst hij vier methoden om een overtuiging waar te maken.

1. Eigenzinnigheidsmethode ('Tenacity').

Op een opgave (GG + GV) reageert de eigenzinnige uitsluitend met een eigen oplossing. Zo worden economische problemen, met verwaarlozing van andere oplossingen, opgelost door vrijhandel. Zo wordt door G. Galilei (1564/1642), Italiaans natuurkundige en verdediger van Copernicus' heliocentrisch systeem, het probleem der getijden en der astrologie 'opgelost' door de weigering van ieder onderzoek terzake. Cfr. Ch. Alain, *L'effet lunaire*, in: *Psychologies* (Paris) 77 (1990: juni): 50/53. Waarbij een biograaf Galilei verwijt dat dergelijke methode "even slecht is als bijgeloof". Als toonbeeld vermeldt Peirce iemand die rabiaat aanhanger van vrijhandel was. Om zijn mening gaaf te houden las hij enkel

vrijhandelsgerichte teksten. De ‘waarheid’ wordt herleid tot het geliefde, individuele denkbeeld dat axiomatisch vooropgesteld wordt.

2. *Rechtzinnigheidsmethode* (‘Authority’).

Op een opgave wordt uitsluitend gereageerd met een oplossing door een of ander gezag opgelegd. Kerkelijke of politieke systemen houden zo een ‘orthodoxie’, een rechtgelovigheid, in stand (aldus Peirce). ‘Rechtzinnig’ mag niet verward worden met ‘oprecht’. Oprechtheid, is een subjectieve eigenschap waardoor men uit geeft wat men in zich heeft; men komt eerlijk uit voor wat men innerlijk denkt.

3. *Voorkeursmethode* (‘A Priori’).

Men beweert de vrije discussie te huldigen, doch elk individu of elke strekking laat gelden wat “a priori”, d.i. bij voorkeur voorgestaan wordt maar zonder toetsing aan de werkelijkheid buiten de gesloten sfeer der discussie. Wel wordt, in tegenstelling tot beide vorige meningsvormingen, de andere mening aanvaard. Zo (aldus Peirce) die metafysieken die in de smaak van de rede vallen. Zo de theorie die stelt dat de mens enkel handelt uit zelfzucht : zij valt in de smaak, meer niet.

4. *Wetenschappelijke methode* (‘Reality’).

Op een opgave wordt gereageerd met toetsing aan werkelijkheid. Wat is voor Peirce werkelijk (‘real’)? Datgene wat geheel onafhankelijk van ons bewustzijn op een duurzame wijze blijft bestaan, en door ons bewustzijn ook niet kan beïnvloed worden. Deze methode stelt ‘inquiry’, onderzoek, voorop. Peirce noemt zichzelf een scholastisch realist. Zijn pragmatisme vatte hij op als een methode ter toetsing van ideeën; zij moeten ons aanzetten om er ook effectief iets mee te doen. Daarvandaan dat hij wetenschap laat opstijgen uit de werkelijkheid zelf voor zover zij in objectieve begrippen kan weergegeven worden. Met name: wie ook een objectief gegeven ‘reality’ (het is Peirce’s Engels woord) ontmoet als cognitief, d.i. voor kennis (‘cognitie’) vatbaar, wezen, zal bij toetsing telkens weer hetzelfde gegeven en diens ‘forma’ (versta: begrip) ontmoeten. Daarvandaan dat Peirce als hoofdkentrek van wetenschappelijkheid “external permanency”, uitwendige (d.i. buiten en onafhankelijk van onze mening gesitueerde) duurzaamheid, vermeldt. Discussie, ja, toetsing (met weerlegging), ook; maar de resultaten tonen zich “in the long run”, d.i. op de lange duur! Dit laatste is: op de lange duur dringt de objectieve werkelijkheid door.

Beginnen wij met een boutade van W. James (1842-1910) de vermaarde godsdienstpsycholoog en schrijver van *Varieties of religious experience* (Ned. Vertaling: Vormen van religieuze ervaring): “Iedere nieuwe leer gaat door drie fasen: Men valt ze aan door ze als absurd af te doen. Dan aanvaardt men ze als waar maar zonder verdere

draagwijdte. Tenslotte erkent men haar ware betekenis en maken de tegenstanders ervan er aanspraak op ze ontdekt te hebben”. Ofschoon boutade, toch herhaalt wat James zegt, zich wel eens meer, vooral in wetenschappelijke middens.

Zoals Peirce het stelde zijn eigenzinnigheid (“Ik hou mij daaraan door dik en dun”), rechtzinnigheid (“Wij hebben altijd zo geleerd”), en voorkeursgezindheid (“Ik wil daar wel over discussiëren maar dit is toch mijn individuele mening”), soms behoorlijk aan het werk in wetenschappelijke middens. Zulks totdat de vierde houding, het werkelijkheidsgetrouwe onderzoek, doet blijken dat “het telkens weer in werkelijkheid zo is en niet anders” en zo de overige drie houdingen als onwaar weerlegt, dit dan “op de lange duur”.

Bij deze laatste hangt de mening (en de vooropstellingen) niet af van “de eigen zin” of “wat anderen voorzeggen” of van “de eigen voorkeur”, maar van de gegeven werkelijkheid zelf. Om het met Parmenides van Elea, stichter van de Eleatische school, (in Zuid - Italië, - 540/...) te zeggen: “zij denken volgens de werkelijkheid zelf”. M.a.w. : de vooropstellingen worden aan de werkelijkheid zelf aangepast. Zo worden die vooropstellingen tot de weergave, zo juist mogelijk, van “alwat is”. Dat type wordt nu wel eens genoemd “de spiegelmens” (die wat is, weerspiegelt). Gezien de zeer menselijke, al te menselijke” neiging om de drie eerste methodes te huldigen, is deze vierde methode ‘moeilijk’.

Vele mensen duiden eigenzinnig, rechtzinnig, of voorkeursgezind. Zonder de zin, de betekenis, van wat gegeven is, objectief te vatten, geven ze er een eigen, subjectieve interpretatie aan. Zo geven ze de dingen niet de hun toekomstige zin, maar stichten een eigen zin, die ze in de dingen projecteren. Weinigen duiden ‘objectief wetenschappelijk’.

Tot daar een sterk verkorte schets van de vier methoden ter oplossing van een opgave.

Merkwaardig feit.- Peirce staat niet stil bij het feit dat ieder mens, indien hij niet oplet, elk van de vier meningsvormingen vertoont. Wij zijn allen gelijk. Wij huldigen meningen zo dat wij ieder ander gezichtspunt verwaarlozen, indien wij het al niet koppig - tenacity - uitsluiten. Wij delen overtuigingen met anderen die in onze ogen gezag hebben en dus zijn wij ‘rechtzinnig’ - authority - met anderen. Terloops: zoals reeds St.- Augustinus (354/430), de grote kerkvader der patristiek, opmerkte, hebben wij het leeuwenaandeel van onze overtuigingen zelf nooit getoetst maar ‘geloven’ er toch in. Wij huldigen stellingen omdat zij in onze smaak vallen : één of andere voorkeur - a priori - is de werkelijke ‘reden’. Wij huldigen meningen die wij op onze spontane ervaringen, ja, op eigen methodische toetsingen - reality - vestigen.- Dit viertal treft men aan zowel bij beroemde wetenschappers als bij simpele lieden.

Geneeskunde.- Deze viertal houdingen treft men in zowat alle wetenschappen aan maar bij voorkeur in de menswetenschappen.- Zo lezen we B. Kiefer, *Science médicale : un joli désordre*, in: *Le Temps* (Genève) 18.05. 04, 39. Steller is hoofdredacteur van Médecine et Hygiène. Zijn artikeltje begint als volgt:

“Een wetenschap, de geneeskunde? Om eerlijk te zijn: zij is veeleer een onmetelijk aggregaat van praktijken en theorieën die niet bewezen zijn en met een wetenschappelijke aard die niet zo best getoetst is”. Zo b.v. om doorheen te vermelden: de psychoanalyse, de genetische benadering van ziekten, de opsplitsing van de geneeskunde in takken die zich specialiseren in organen (cardiologie, pneumologie e.d.). Kiefer: “Wat wetenschappelijk is in de strikte zin, zijn niet omvattende theorieën maar kleine stukjes theorie die bewezen zijn dankzij studies. Zo b.v. het feit dat tien séances van een psychotherapie even doeltreffend zijn om een groep patiënten die een depressie doormaken, te behandelen, als een geneesmiddel. Of nog : vergeleken met een placebo doet een geneesmiddel de bloeddruk dalen en na twee jaar behandeling verbetert het de levensduur van standaard patiënten met hoge bloeddruk. Dat weten is tegelijk veel en niet veel”.- Het strekt de wetenschap tot eer dat zij haar grenzen beseft. Inzonderheid strekt het tot eer dat zij theorieën toetst zo dat de kleine stukjes geldige inzichten tot een samenhang gebracht worden. Dit is van belang want de praktische geneeskunde, eens geconfronteerd met een concreet patiënt, heeft te doen niet met de geldige kleine stukjes maar met een samenhang ervan.- Tot daar de mening van Kiefer.

1.3 Fenomenologie

Fenomenologie als weergave van beschikbare kennis

Bij de fenomenologische methode gaat het om een directe wijze van kennen der werkelijkheid, die vertrekt van een intuïtieve ervaring, waarin subject en object elkaar ontmoeten. Men tracht het gegeven, voor zover het zich toont, zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven, en dit los van elke theorie en elk vooroordeel, los van elke subjectieve beschouwing. Zo is b.v. de fenomenologie van het les geven maar mogelijk indien degene die tot een inzicht wil komen van wat dat nu is ‘les geven’, zelf actief les geeft. In dat empirisch contact met de zaak zelf ontstaat en groeit het wezensinzicht. Nadien kan deze fenomenologische methode aangevuld, desnoods verbeterd worden met andere en indirecte wijzen van kennen, zoals psychologische en dieptepsychologische methoden, taalanalyse en de- en reductieve methoden.

Evidenties... met voorbehoud. G. Bolland, Hrsg., *Hegel's kleine Logik*, Leiden, 1899, 103, - de Duitse filosoof G.F. Hegel (1770/1831), was de grote bezieler van het zgn. Duitse absolute idealisme - schreef “Ieder ontwikkeld mens beschikt over een menigte gezichtspunten en basisopvattingen ‘als direct in zijn bewustzijn gegeven’. Toch is daaraan

veel nadenken en lange levenservaring vooraf gegaan”. Praktisch betekent dit dat iedereen - ook het gemene verstand - van wat men zou kunnen heten ‘evidenties’ vertrekt, waaronder de axiomatische een betekenis hebben die ver reikt. Zoals *La Logique de Port-Royal* opmerkte, zijn die ‘evidenties’ niet altijd betrouwbaar. Ch. Peirce toonde ons dat zij in ieder van ons viervoudig kunnen zijn.

M.a.w.: wij vinden iets ‘gegeven’ en dus ‘evident’ op grond van eigenzinnigheid, rechtzinnigheid, voorkeursgezindheid en uiteindelijk ook - althans in de opsommingsvolgorde van Peirce - telkens weer toetsbare ‘werkelijkheid’ (‘reality’ zegt Peirce). Dit laatste legt het eigenlijke gegeven bloot want wie toetst op geldige wijze, confronteert zich ‘zelf’ met de werkelijkheid ‘zelf’. Wie enkel ‘meent’ op grond van een van de drie andere door Peirce vermelde meningsvormingen, confronteert zich ‘zelf’ via het eigen vooroordeel of het door anderen voorgezegde of op grond van eigen voorkeur ‘niet’ met de werkelijkheid ‘zelf’. Het onderscheid is enorm! Dus wat de hegeliaan Bolland als “direct in het bewustzijn gegeven” vermeldt, is aan “hevig voorbehoud onderhevig”.

Bolland preciseert. Wat heet “instinctief weten”, “aangeboren denkbeelden”, “natuurlijk kenvermogen”, “gemeenschapszin” en dergelijke behoort tot die direct in het bewustzijn gegeven inhouden waarvan hij stelt dat zij “pas via een algemene ervaring en redenering tot bewustzijn gebracht” zijn. Wat insinueert dat zij minstens de moeite waard zijn om ze aan te nemen. Ook al is dit met het hierboven uiteengezette voorbehoud, nl. indien zij toetsbaar zijn: telkens weer en in beginsel door iedereen.

Parate kennis. Bolland vermeldt: een wiskundige - net als ieder gevormd wetenschapper - beschikt over oplossingen van vraagstukken in de vorm van “parate kennis”. Dat uitgerekend zijn vormen van beschikbare kennis van een gans eigen kenniswaarde: daaraan is veel nadenken en lange levenservaring van een toetsbaar type voorafgegaan. Dat als ‘gegeven’ en als ‘evident’ beschouwen is verantwoord (tenzij het gaat over ook op wetenschappelijk - onder meer wiskundig - terrein onzekere ‘gegevens’ en ‘evidenties’). De geschiedenis der wetenschappen - ook die van de wiskunde - is vol van dergelijke voorlopig aangenomen evidenties.

Bolland vermeldt ook religie, ethiek en recht. Deze zijn - aldus steller - volgens sommige denkers “een kwestie van geloof”. Toch is dit soort beschikbare kennis inzake God, zeden of rechtszaken in feite het resultaat van ontwikkeling, opvoeding en vorming. Men ziet vlug in dat dergelijke bewustzijnsinhouden enkel met veel voorbehoud als getoetst of universeel toetsbaar gegeven kunnen dienen als basis van fenomenologie.

“Waar zijn jullie gekomen?”. Wanneer een vervangende leerkracht de klas binnenkomt, dan is zijn / haar eerste bezorgdheid aan de leerlingen te vragen: “Waar zijn jullie gekomen?”. Dat is de vraag naar de beschikbare kennis die als vooropstelling dient voor wat volgt. Beschikbare kennis is in verreweg de meeste gevallen van logisch redeneren “dat waar wij gekomen zijn” in het leven. M.a.w.: wij zitten in de klas van het leven en wij teren op wat wij als bewustzijnsinhouden - om die Hegeliaanse term te gebruiken - verworven hebben, zo goed en zo kwaad als het ging! Het is goed om duidelijk te beseffen dat weergeven van wat ons telkens weer ‘gegeven’ (‘evident’) is, op het zo juist mogelijk weergeven neerkomt van wat wij onderweg, al levend, ‘verworven’ hebben. Ook dat dat gegeven niet altijd de ‘werkelijkheid’ zelf is maar die werkelijkheid gezien doorheen de bril van eigenzinnigheid of rechtzinnigheid of ook van het voor redetwisten vatbare voorkeursmening is. Meer niet.

Fenomenologie volgens Husserl

Bibl. st. : H. Arvon, *La philosophie allemande*, Paris, 1970, 133/156 (La phénoménologie). De achtergrond van deze methode is de Oostenrijkse school waarvan F. Brentano (1838/1917) de stichter is en C. Stumpf (1848/1936), A. Meinong (1853/1927) en E. Husserl (1859/1938) de bekendste vertegenwoordigers zijn. Brentano baande drie wegen: het begrip ‘intentionaliteit’ (gerichtheid van ons bewustzijn op iets) werkt Husserl in zijn fenomenologie uit; het begrip “zedelijke evidentie” (het zich direct tonen van gewetenswaarden) ontwikkelt M. Scheler (1874/1928) verder; het onderzoek inzake het begrip ‘zijn’ beïnvloedt M. Heidegger (1889/1976). - Wij halen nu twee grondtrekken aan van de Husserliaanse fenomenologie - weergave van het fenomeen - d.i. wat zich toont en dus gegeven is, nl. de fenomenologische reductie, en vervolgens de eidetische reductie. Het eigenaardige van fenomenologie zoals van iedere beschrijving is, dat het gegeven (GG) het gevraagde (GV) is als juist weer te geven. Men moet inderdaad zowel het gegeven als het gevraagde trachten te vatten.

1. Fenomenologische reductie. ‘Reductie’ betekent ‘herleiding’, ‘inperking’. De fenomenologische reductie reduceert het fenomeen tot zichzelf met uitsluiting van al wat zich niet direct toont. Zo wordt uitgesloten al wat enkel gedeeltelijk lijkt op het fenomeen of er enkel mee samenhangt.

Model: Het berouw als fenomeen. Al wat dan niet berouw is, wordt ‘ingeclammert’ (tussen haakjes gezet). De methode is de inwendige en de uitwendige vergelijking.

- **Inwendig.** Spijt is een vorm van betreuren: men lijdt onder de narigheden van het eigen gedrag zoals eerverlies, gezondheidsschade e.d.m. .. In alle berouw is een aspect spijt maar berouw is meer. Wroeging is een vorm van betreuren: men heeft er spijt van dat men zich

gewetenloos gedragen heeft. Als men wil: de ethische graad van spijt. Alle berouw omvat een aspect wroeging maar is meer. Berouw is wroeging die zich bekeert en o.m. herstelt.

- ***Uitwendig***. Op cynische wijze zich gewetenloos gedragen is een tegengestelde - een tegenmodel - van wroeging en berouw. Dergelijke benadering van het eigen verkeerde gedrag ligt buiten het fenomeen berouw. Eén verklaring van berouw stelt dat het een ingeving van God is. Dat kan, maar zoiets ligt buiten de directe ervaring van berouw (tenzij bij sommige mensen met Godscontact). Een verklaring ligt buiten het fenomeen. Zo ook iedere theorie omtrent berouw die verder gaat dan het onmiddellijk ervaarbare. Een theorie omtrent een fenomeen is geen fenomenologie. Tegenmodellen (cynisme b.v.), verklaringen (ingeving van God b.v.), theorieën vertonen samenhang met het fenomeen berouw maar zijn niet berouw.

- ***Slotsom***. Inwendige vergelijking bouwt het hele fenomeen op doordat zij gedeelten (aspecten) bloot trekt. Zij is partiële fenomenologie doordat zij gedeeltelijke gelijkenissen toont. Uitwendige vergelijking let op wat buiten het fenomeen ligt maar ermee samenhangt. Zij is indirecte fenomenologie doordat zij het fenomeen belicht vanuit wat ermee samenhangt. Men ziet het: men lette op gelijkenis - gedeeltelijke en gehele - en op samenhang terwijl men in- en uitwendig (binnen en buiten het fenomeen) vergelijkt.

Definitie. Definiëren is de identiteit van iets weergeven in woorden. Fenomeenbeschrijving geeft het fenomeen weer, heel het fenomeen (geen gedeelten overslaan), enkel heel het fenomeen (met niets buiten het fenomeen verwarren). Zo - om even te herhalen - “spijt en wroeging die tot bekering (herstel inbegrepen) wordt” is berouw, heel het berouw, enkel heel het berouw. Zo’n definitie rijst op uit de ethische evidentie die mogelijk wordt indien het berouw doorleefd en rationeel doorgelicht wordt.

2. Eidetische reductie. De ‘empirische’ fenomeenbeschrijving staat stil bij één of meer singulier - concrete gevallen. De ‘eidetische’ fenomeenbeschrijving veralgemeent, d.i. vat samen wat de gemeenschappelijke eigenschap is van de singulier - concrete gevallen. ‘Eidos’ betekent “algemeen begrip”. ‘Eidetisch’ betekent ‘het eidos betreffende’. Het algemene begrip laat al wat toevallig (niet-wezenlijk) is vallen: of men nu berouw heeft na echtbreuk, oneerlijke handelspraktijken of prostitutie b.v. wordt “ingeklammert” als niet-essentieel. Of het berouw intens gevoeld of rustig doorleefd wordt b.v., is toevallig en niet ‘eidetisch’.

Eerlijkheid als fenomenologische houding.

De bijbel, Psalm 32 (31) zet ons op weg.

1. “Ik zweeg terwijl mijn levenskracht wegterde in het kreunen de hele dag door. ‘s Nachts, overdag woog Uw hand (versta: Gods aanwezigheid) op mij (...)”

2. “Mijn fout heb ik U te kennen gegeven. Ik heb mijn ongelijk niet verheeld en heb gezegd: “Ik wend mij tot God en beken mijn zonde (...)”.

Fenomenologisch bekeken. 1. Er is de evidentie: de psalmist misdeed! Met die toedracht of dat gegeven is hij direct geconfronteerd in zijn binnenste.

3. Doch met dat gegeven is iets mede gegeven dat er samenhang mee vertoont: “Indien ik beken, verlies ik mijn eer”. Een soort eergevoel behelst schaamte en meteen verzet tegen eerlijk toegeven (belijdenis).

Opmerking: Met de Oostenrijkse psycholoog Paul Diel (1893/1972) kan men stellen dat ijdelheid, d.i. dat eergevoel dat op niets steunt (en dus leeg of ijdel is) de psalmist, die vergaat van wroeging, belet de bevrijdende stap te zetten: “Indien ik beken, verlies ik mijn (ijdele) eer”. Wat met het fenomeen, de fout, samenhangt, belet de juiste houding tegenover dat fenomeen. Doch blijkbaar is zijn eerbied voor de waarheid, al is deze beschamend, sterker geworden: “Indien ik beken, red ik mijn eer”. Doch nu niet de ijdele eer: “Ik heb mijn ongelijk niet verheeld;”

Samengevat: Eerlijkheid met inbegrip van de eerbied voor de waarheid die desnoods beschamend is, zegt: “wat is, is”. En wat zich toont, toont zich, ook al lokt wat zich toont, de weerstand van het niet willen geweten hebben uit. “Wat verkeerd is, is verkeerd”. Het identiteitsaxioma “wat is, is” beheerst de fenomenologie als dringende logische wet.

1. 4 Intuïtie (Aanschouwing)

Meermaals wordt op ‘intuïtie’ als ingeving, als een direct en onberedeneerd weten, een beroep gedaan. Nu blijkt het dat die term meer dan één betekenis dekt. Op sommige daarvan gaan wij even in. Gewoonlijk behelst de term twee kentrekken, nl. een kennen dat ogenblikkelijk (‘plots’) en direct (‘onmiddellijk’ d.i. zonder tussentermen) is.

J.-P. Sartre (1905/1980), Frans existentialistisch filosoof, in zijn *L’être et le néant* (1943), definieert: “Er bestaat enkel aanschouwelijk kennen. Deduceren en uiteenzetten - in de oneigenlijke zin ‘kennen’ geheten - zijn enkel instrumenten die tot aanschouwing leiden. Wanneer deze bereikt is, verzwinden de middelen die gebruikt zijn om ze te bereiken. Telkens wanneer zij niet bereikt wordt, blijven deduceren en uiteenzetten slechts wegwijzers die op een aanschouwing richten die nog buiten bereik is”. Sartre, als fenomenoloog, vat samen: “De aanschouwing is de aanwezigheid van het bewustzijn bij het gegeven”.

Dat men dan kan onderscheid maken tussen b.v. zintuiglijke intuïtie - ik zie u nu komen - en intellectuele intuïtie - ik zie in dat $2 + 2 = 4$ is -, laten wij nu buiten verdere beschouwing.

In beide gevallen is er directe aanwezigheid van het aanschouwde in ons bewustzijn. Beide ontstaan plots.

Waarheid en aanschouwing. Er is louter mentale intuïtie en werkelijke intuïtie. Ch. Lahr, *Cours*, 676, geeft twee voorbeelden van plotselinge ‘intuïtie’ maar waarvan de ene enkel gelijkt op de ware aanschouwing doch het niet is.

- In *L’émigré* van P. Bourget (1852/1935) beleeft Landri de Clavier - Grandchamp plots de duidelijke intuïtie dat de intendant Chaffin de markies, zijn vader, bedriegt en tot de bende uitbuiters behoort die zijn ondergang beramen.

- In *Coeurs russes* van E.-M. de Vogüé (1848/1910) bezorgt de venter Fédia met een heldhaftige leugen Akoulina aan haar kinderen terug door zich te doen doorgaan als de aanstoker van de brand waarvan zij beticht werd. Alle betrokkenen hadden plots de intuïtie dat de waarheid ontdekt was.

Welnu, het blijkt uit het gehele verhaal dat de ‘intuïtie’ van Landri waar was en de ‘intuïtie’ die Fédia wekte, onwaar. In het tweede - het onware - geval is er subjectief wel de psychologische gewaarwording van plotse ‘intuïtie’ maar geen direct contact met de objectieve werkelijkheid. Men blijft binnen het louter mentale. Gelijkenis is nog geen totale identiteit! Subjectieve intuïtie kan dan wel op objectieve intuïtie lijken, maar valt er niet mee samen en is het dus niet. Niet alles wat zich als intuïtieve ingeving aanmeldt stemt met de werkelijkheid overeen.

Bibl. st.: P. Foulquié / R. Saint-Jean, *Dict. de la langue philosophique*, PUF, 1969-2, 380/383, geeft andere voorbeelden die wij hier even bespreken.

H. Bergson (1859/1941), Joods - Franse filosoof, in *La pensée et le mouvant* (1934), definieert zijn begrip ‘aanschouwing’ als volgt: “Wij heten ‘aanschouwing’ de sympathie waarmee men zich in een gegeven inwerkt om samen te vallen met het unieke en het niet in algemene termen uitdrukbare ervan”. Of nog: “Aanschouwing is om te beginnen bewustzijn maar dan direct bewustzijn, een inzicht dat zich ternauwernood onderscheidt van wat het beseft, een bewustzijn dat contact is en zelfs samenvalt met dat wat aanschouwd wordt”.

H. Bergson; geeft als voorbeelden de intuïtie waarmee wij de medemens - het “alter ego”, het “ik nog eens” - kennen. Natuurlijk wil hij als vitalist (levensfilosoof) het leven gekend zien door middel van een geëigende intuïtie waarbij wij het leven als met dat leven samenvallend kennen: door te leven hebben wij een aanschouwing van wat leven is.

I. Kant stelt: Indien ik de voorstelling van een lichaam ontdoe van wat er zintuiglijk ervaarbaar in is - zoals hardheid, ondoordringbaarheid, kleur -, dan schiet er toch iets van over, nl. de empirische aanschouwing die uitgestrektheid en vorm betreft. Deze laatste zijn “reine aanschouwingen”, d.i. zij zijn niet zintuiglijk ervaren en dus in die zin ‘niets’ maar zij maken het als vooraf gegeven (a-priori) mogelijk concrete dingen te ‘aanschouwen’. Zo zijn ‘tijd’ en ‘ruimte’ ook reine aanschouwingen (maar geen echte begrippen) die het mogelijk maken dingen te situeren in tijd en ruimte.

Men ziet dat de term ‘aanschouwing’ voor meer dan één ‘invulling’ (duiding) vatbaar is!

1. 5 Cultuur in termen van opgave en oplossing

Werkelijk. Het begrip ‘werkelijk’ bij Hegel (1770/1831). Bekend is Hegel’s uitspraak: “Al wat werkelijk (‘wirklich’) is, is redelijk (‘vernunftig’) en al wat redelijk is, is werkelijk”. Fr. Engels (1820/1895, Duits socialistisch filosoof en met K. Marx de grondlegger van het marxisme) zegt dat indien er een zin verkeerd verstaan werd, het die uitspraak is. En hij geeft voorbeelden van een juist begrip. Het koningschap in het oude Rome werd ooit ‘onwerkelijk’ zo dat de tijd rijp was voor de republiek. Analoog daaraan: het Franse koningschap was aan onwerkelijkheid toe toen met de Franse revolutie de tijd rijp was voor de republiek. ‘Werkelijk’ betekent (1) ‘feitelijk’ (in de gewone zin) (2) maar ook “opgewassen tegen de opgave”. Al wat de feitelijkheid niet aankan is onwerkelijk. Terloops: de tweede betekenis is een metonymie van de eerste. OPG (= GG ^ GV) - OPL. - Wij vertalen ‘werkelijk’ in de tweede zin door “al wat de opgave (het gegeven en het gevraagde) aankan zo dat de oplossing verwerkelijkt wordt”.

Cultuur. K. Bellon, *Cultuur*, in: J. Grooten / J. Steenbergen, *Filosofisch lexicon*, Antw./Amst., 1958, 68, definieert: “Al wat de mens verandert aan de natuur om ze beter geschikt te maken voor zijn eigen doeleinden”. Klassiek is het koppel “natuur / cultuur” terzake. Maar wat is nu ‘natuur’? Definiëren wij ‘natuur’ als het gegeven (GG). Zodra de mens de natuur ontmoet, wordt zij tot een gegeven (GG) met een gevraagde (GV), d.i. een opgave (OPG) die om oplossing (OPL) vraagt. Cultuur is dan “de wijze waarop de mens opgaven oplost” en die mens is ‘werkelijk’, d.i. tot cultuur in staat, in de mate dat hij opgaven aankan. Met J. Dewey (1859/1952), Amerikaans filosoof en opvoeder, gezegd: cultuur is probleemoplossing.

Dergelijke definitie laat zowel primitieven als postmodern (cfr. 1.2.11) recht wedervaren, want degenen die vroeger door de westerse mens als ‘wilden’ of ‘natuurmensen’ afgedaan werden, lossen problemen op (soms beter dan wij), al is het uitgaande van gedeeltelijk andere axioma’s. Het ethocentrisme is uit onze definitie verdwenen.

Dergelijke definitie laat eveneens zowel de volksmens als de intelligentsia recht wedervaren, want b.v. een loodgieter lost problemen op, al is het op zijn ‘primitieve’ (technisch - praktische) wijze, waarbij een intellectueel maar magertjes toekijken kan. Het ‘elitisme’ is uit onze definitie verdwenen.

Logica. Het blijkt dat logisch te werk gaan stevast erin bestaat eerst het gegeven te vatten om meteen het gevraagde in het oog te krijgen zo dat die opgave dankzij (logische) cultuur naar haar oplossing toe gaat. Logica en cultuur vertonen gelijkenis inzake structuur en hangen samen doordat cultuur logisch te werk gaat en dus in zich logica bergt als een basisaspect.

Opmerking. - Axiologisch is cultuur zodoende een meerwaarde of een door de menselijke tussenkomst aan de natuur toegevoegde waarde.

Dit hoofdstukje samengevat: De basisstructuur van de logica beheerst het vatten van gegeven en gevraagde en het redenerend uitwerken tot een oplossing. De antieke wiskunde en retoriek getuigen er reeds van dat dit niet steeds eenvoudig is.

Peirce waarschuwt ons dat dit alles wel eens meer gekleurd wordt door onze overtuigingen. Deze kunnen verschillende vormen aannemen zonder dat we ons hiervan steeds bewust zijn. Zo kan onze waarneming vertekend worden door onze eigzinnige, rechtzinnige, of voorkeursgezinde vooroordelen, of door een samengaan van deze drie. We vertrekken dan niet steeds van de gegevens en gevraagd op zich met hun uitwendige, objectieve en werkelijkheidsgetrouwe duurzaamheid.

Ook vanuit fenomenologische hoek kan de opgave foutief begrepen worden. ‘Basisopvattingen’ en ‘evidenties’ kunnen de fenomenologische waarneming vertroebelen. Ze zijn als een soort van parate kennis, direct in het bewustzijn gegeven, en het resultaat van onze ontwikkeling, opvoeding en vorming. Zolang ze evenwel niet op hun waarheidswaarde getoetst zijn, zijn ook deze aan enig voorbehoud onderhevig. Een juist begrepen fenomenologie echter zal het wezenlijke der gegevens vatten en recht doen aan het basisaxioma der logica: “wat is, is”.

Bij dit alles kan de intuïtie eveneens storend werken. Ook hier geldt inderdaad een voorbehoud: niet alles wat zich als intuïtie aanbiedt leidt tot een objectief contact met de werkelijkheid.

Tenslotte kan cultuur gedefinieerd worden als een gegeven en een gevraagde dat om een oplossing vraagt, zodat het scheppen van cultuur ook logisch geschiedt, en logica cultuur sticht. Beide bereiken werkelijkheid.

Gegevens en gevraagd uitwerken tot een oplossing, vrij van onze subjectieve overtuigingen, van een verkeer begrepen fenomenologie en van onwerkelijke intuïties, om zo door te dringen tot wat objectief werkelijk is. Ziedaar de basisstructuur der algemene logica.

Personenregister

Alain Ch., 19
Arvon H., 24
Augustinus, 21
Barthes R., 18
Bellon K., 28
Bergson H., 27
Bolland G., 22, 23
Bourget P., 27
Brentano F., 24
Copernicus, 19
de Vogüé E.M., 27
Dewey J., 28
Diel P., 26
Engels F., 20, 28
Foulquié P., 27
Galilei G., 19
God, 23, 25, 26
Grooten J., 28
Hegel G. W. F., 22, 28
Heidegger M., 24
Husserl E., 24
James W., 20, 21
Kant I., 28
Kiefer B., 22
Lahr Ch., 27
Marx K., 28
Meinong A., 24
Parmenides, 21
Peirce Ch., 19, 20, 21, 23, 29
Saint-Jean R., 27
Sartre J. P., 26
Scheler M., 24
Steenbergen J., 28
Stumpf C., 24